

Pinja Kekkonen

KOGNITIV TILLGÄNGLIGHET PÅ WEBBPLATSER

En textanalys av lättlästhets på Fölis webbplats ur en
systemisk-funktionell synvinkel

SAMMANDRAG

Pinja Kekkonen: Kognitiv tillgänglighet på webbplatser – En textanalys av lätlästhett på Fölis webbplats ur en systemisk-funktionell synvinkel

Kandidatavhandling

Tammerfors universitet

Studieinriktningen i nordiska språk

Maj 2024

Att forska i lätt språk är viktigt ur många synvinklar. Det är motiverat att öka medvetenheten om behovet av lätt språk och lättläst material för att alla ska ha samma möjligheter att klara sig i vardagen. Utöver detta har lättläst svenska i Finland ännu inte studerats så mycket och därför är det relevant och aktuellt att forska i lättläst svenska. Forskning om lätt språk behövs också som underlag för undervisning och beslutsfattande. Begreppen lättläst eller lätt språk avser en form av språk som är enklare än allmänspråk vad gäller ordförråd, struktur och innehåll. Begreppet lätt språk är också nära relaterat till kognitiv tillgänglighet. Kognitiv tillgänglighet syftar på att digitala tjänster är utformade på ett sådant sätt att de kan användas så enkelt som möjligt. När den digitala tjänsten är lätt att använda och förstå är den också tillgänglig för personer med kognitiva utmaningar, såsom inlärningssvårigheter och lässvårigheter.

I denna avhandling undersöker jag två textversioner på samma webbplats ur läsbarhetssynpunkt med tanke på kognitiv tillgänglighet. Syftet är att ta reda på om innehållet i de två versionerna skiljer sig. I avhandlingen jämför jag Fölis (Åbo regiontrafik) officiella svenskspråkiga sidor och dess lättlästa version med varandra och betraktar skillnader och likheter mellan dem med hjälp av systemisk-funktionell grammatik. Systemisk-funktionell grammatik studerar språket och dess funktioner med hjälp av olika metafunktioner. Teorin som utvecklats av Michael Halliday analyserar språk ur perspektivet av ideationell, interpersonell och textuell metafunktion. Utöver detta analyserar jag texternas ordval och modala hjälpverb på webbplatserna. Jag tar också reda på om den lättlästa versionen följer riktlinjer för lätt språk, det vill säga om webbplatsen är kognitivt tillgänglig.

Resultaten visar att innehållet och språket i den lättlästa versionen är kognitivt tillgängliga och till största delen uppfyller sidorna kraven på lätt språk. Emellertid kommer det fram att det finns en mycket begränsad mängd lättläst information tillgänglig i den lättlästa versionen. De flesta länkarna i den lättlästa versionen leder tillbaka till den officiella sidan, eller alternativt kan motsvarande information inte alls hittas på de lättlästa sidorna. Språket på Fölis officiella webbplats är däremot ställvis svårläst och bristen på verb och fullständiga meningar stör läsningen. Även om Fölis officiella webbplats inte är avsedd att uppfylla kraven på lätt språk, uppfyller dess språk och innehåll inte ens de allmänna tillgänglighetskraven baserade på WCAG 2.0-kriterierna. Att följa allmänna tillgänglighetskrav strider inte mot riktlinjer för lätt språk, utan tvärtom kan till exempel enhetliga undertexter också hjälpa många som behöver lätt språk. Av denna avhandling kan man endast dra begränsade slutsatser eftersom den här studien baserar sig på en liten mängd material. Resultaten kan inte generaliseras till andra lättlästa digitala tjänster eller deras innehåll.

Nyckelord: lättläst, lätt språk, systemisk-funktionell grammatik, kognitiv tillgänglighet, lätlästhett

Originaliteten av denna avhandling har granskats med Turnitin Originality Check-programmet.

TIIVISTELMÄ

Pinja Kekkonen: Kognitiv tillgänglighet på webbplatser – En textanalys av lätläshet på Fölis webbplats ur en systemisk-funktionell synvinkel
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Pohjoismaisten kielten opintosuunta
Toukokuu 2024

Selkokielen tutkimus on tärkeää monesta näkökulmasta. On tärkeää lisätä tietoisuutta selkokielen ja selkokielen aineiston tarpeesta, jotta kaikilla olisi samat mahdollisuudet selvittää arjessa. Tämän lisäksi Suomessa käytettävää selkoruotsia on tutkittu melko vähän, ja tämän vuoksi selkoruotsin tutkimus on ajankohtaista ja relevanttia. Selkokielen tutkimusta tarvitaan myös opetuksen ja päätöksenteon perustana. Selkokielen käsitteellä tarkoitetaan yleiskieltä yksinkertaisempaa kielen muotoa sanaston, rakenteen ja sisällön suhteen. Selkokielen käsite liittyy myös läheisesti kognitiiviseen saavutettavuuteen. Kognitiivinen saavutettavuus viittaa siihen, että verkkopalvelu on suunniteltu siten, että sen käyttö ja siellä olevan tiedon ymmärtäminen on mahdollisimman vaivatonta. Kun verkkopalvelu on helposti käytettävissä ja ymmärrettävissä, se on saavutettavissa myös niille ihmisille, joilla on kognitiivisia haasteita, kuten oppimis- tai lukivaikeuksia.

Tässä tutkielmassa tarkastelen yhden verkkosivuston luettavuutta kognitiivisen saavutettavuuden näkökulmasta. Tarkoituksena on selvittää, miten sisällöt eroavat toisistaan saman verkkosivuston kahdessa versiossa. Tutkimuksessa vertailen Fölin (Turun seudun joukkoliikenne) virallista ruotsinkielisiä verkkosivuja ja niiden selkokielistä versiota toisiinsa ja tarkastelen sivujen välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä systeemifunktionaalisen kieliteorian avulla. Systeemifunktionaalinen kieliteoria tutkii kieltä ja sen toimintoja erilaisten metafunktionien avulla. Michael Hallidayn kehittämä teoria analysoi kieltä ideationaalisen, interpersoonaisen ja tekstuaalisen metafunktion näkökulmasta. Sovellan Hallidayn metafunktioita analysoidessani verkkosivujen tekstien sanastoa ja modaalaisia apuverbejä. Haluan myös tutkimuksessa saada selville, noudattavatko selkokielliset verkkosivut selkokielen ohjeita, toisin sanoen, ovatko verkkosivut kognitiivisesti saavutettavia.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että selkokielisten sivujen sisältö ja kieli ovat kognitiivisesti saavutettavia ja täyttävät pääosin selkokielen vaatimukset. Tutkimuksesta käy kuitenkin ilmi, että selkokiellisillä verkkosivuilla on hyvin rajallinen määrä selkokielistä tietoa. Suurin osa selkokielisten sivujen linkeistä johtaa takaisin viralliselle verkkosivulle tai vaihtoehtoisesti vastaavaa tietoa ei löydy selkokiellisiltä sivuilta ollenkaan. Sen sijaan Fölin virallisilla verkkosivuilla kieli on toisinaan vaikealukuista ja verbien ja kokonaisten lauseiden puute häiritsee lukemista. Vaikka Fölin virallisen verkkosivuston ei tarvitse täyttää selkokielen vaatimuksia, sen kieli ja sisältö eivät täytä edes WCAG 2.0-kriteerien mukaisia yleisiä saavutettavuusvaatimuksia. Yleisten saavutettavuusvaatimusten noudattaminen ei ole ristiriidassa selkokielen ohjeiden kanssa, vaan päinvastoin esimerkiksi yhtenäiset tekstitykset voivat auttaa myös monia selkokieltä tarvitsevia ihmisiä. Tämän opinnäytteen tuloksista tehtävät johtopäätökset ovat kuitenkin rajallisia, sillä tutkimus perustuu pieneen määrään aineistoa. Tuloksia ei voi yleistää koskemaan muita selkokiellisiä digitaalisia palveluita tai niiden sisältöä.

Avainsanat: selkokieli, systeemifunktionaalinen kieliteoria, kognitiivinen saavutettavuus, helppolukuisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte	2
1.2 Tidigare forskning	3
2 Teoretisk referensram	4
2.1 Systemisk-funktionell grammatik (SFG)	4
2.2 Multimodalitet	6
2.3 Webbtillgänglighet och kognitiv tillgänglighet i digitala tjänster	6
2.4 Lätt språk och lättläst	8
3 Material och metod	9
3.1 Material	9
3.2 Analysmetod	10
4 Analys och resultat	10
4.1 Fölis officiella webbsidor	11
4.1.1 Övergripande struktur och innehåll	11
4.1.2 Den interpersonella funktionen	12
4.1.3 Den textuella funktionen	13
4.2 Fölis lättlästa webbsidor	13
4.2.1 Övergripande struktur och innehåll	13
4.2.2 Den interpersonella funktionen	14
4.2.3 Den textuella funktionen	15
4.3 Lättläst innehåll jämfört med allmänspråklig innehåll	16
5 Sammanfattning och diskussion	19
Referenser	22

1 Inledning

Språket är en av förutsättningarna för att klara sig i vardagen. Språket skapar och begränsar möjligheter och påverkar även frågor om välmående (Paananen m.fl. 2023). Lätt språk är en form av språk som är lättare än allmänspråk vad gäller struktur, innehåll och ordval (Paananen m.fl. 2023). Målgruppen för lättläst material är personer som har svårt att läsa eller förstå allmänspråk. Lättläst innehåll möjliggör mottagandet av information via webben eller andra kanaler för många grupper av människor som annars skulle lämnas utan denna information. (Åkermarck m.fl. 2020). Språket har en central ställning i samhället och därför är det viktigt att notera behovet av lätt språk (Paananen m.fl. 2023).

Behovet av lätt språk handlar också om tillgänglighet som i sin tur också är en fråga om jämlikhet. Lätt språk kan ses som en del av kognitiv tillgänglighet. Med kognitiv tillgänglighet menas tillgänglighet relaterad till kunskap och möjligheterna att förstå. Informationen på webbplatser ska vara lätt att hitta och innehållet lätt att förstå. Kognitivt tillgängliga tjänster ökar möjligheter för särskilda grupper att leva självständigt, studera och arbeta. (Leskelä & Uotila 2020.) Att beakta tillgänglighet handlar också om att förstå och uppmärksamma olika användares behov. Eftersom människor har olika förmågor och behov är det viktigt att ta hänsyn till detta vid utformningen av digitala tjänster och deras innehåll. (Regionförvaltningsverket 2024.)

Att forska i lätt språk är viktigt ur många synvinklar. Antalet personer som behöver ett tydligt språk har ökat under de senaste åren. Det blir fler och fler åldrande finländare, vilket ökar antalet personer som lider av minnesstörningar och afasi i Finland. (Leskelä & Uotila 2020.) Det är motiverat att öka medvetenheten om behovet av lätt språk och lättläst material för att alla ska ha samma möjligheter att klara sig i vardagen. Kritisk granskning av lättlästa texter kan bidra till att förbättra kvaliteten på lättläst material i framtiden. Utöver detta har lätt svenska i Finland ännu inte studerats så mycket, så att forska i lättlästa texter är relevant. Forskning om lätt språk behövs också som underlag för undervisning och beslutsfattande. Dessutom digitaliseras samhället och dess tjänster allt mer, och därför det är viktigt att studera tillgängligheten och begripligheten för digitala tjänster.

I denna avhandling undersöker jag en webbplats och dess sidor ur läsbarhetssynpunkt med tanke på kognitiv tillgänglighet. Lätt språk är en fråga om både tillgänglighet och jämställdhet. Att forska i lätt språk är viktigt för att alla ska ha lika möjligheter att använda digitala tjänster och klara sig i vardagen.

Jag ska analysera Fölis (Åbo regiontrafik) webbplats med olika textversioner av vilka den ena versionen består av de officiella sidorna och den andra av de lättlästa sidorna.

1.1 Syfte

Syftet med denna avhandling är att undersöka om innehållet skiljer sig mellan två versioner av samma webbplats. I forskningen jämförs Fölis (Åbo regiontrafik) officiella webbplats och dess lättlästa version med varandra och betraktar skillnader och likheter mellan dem med hjälp av systemisk-funktionell grammatik. Jag uppmärksammar bland annat modala hjälpverb och olika ordval på webbplatsen. Det funktionella förhållningssättet ser språket som funktioner som bygger betydelser och försöker beskriva språket i samband med dess användning (Luukka 2002). Jag vill också ta reda på om den lättlästa versionen följer riktlinjer för lätt språk, det vill säga om den är kognitivt tillgänglig.

Hellspong (2001) delar in analysen av språkets textuella struktur i fyra delar: lexikon, syntax, bindning, komposition. Delen lexikon använder jag som utgångspunkt när jag granskar texten vid analys av ordval. Jag presenterar Hellspongs analysmodell mer i detalj i kapitel 2.1.

Det vanligaste sättet att uttrycka modalitet på svenska är genom användning av modala verb och interpersonella satsadverbial. Exempel på satsadverbial är *kanske*, *antagligen*, *möjligen* och *säkert*. Modala verb är till exempel *kan*, *måste* och *ska* (Holmberg & Karlsson 2006: 59.) I denna studie undersöker jag modalitet genom att analysera de modala hjälpverb som används i båda versionerna: den officiella och den lättlästa. Jag tar avstamp i teorin utvecklad av Holmberg & Karlsson (2006).

Huvudfrågan i min forskning är: Hur förändras textinnehållet och begripligheten på webbplatsen efter att den har bearbetats till lättläst?

Jag har bestämt mig för att svara på huvudfrågan främst utifrån följande frågor:

1. Hur syns skillnaderna mellan två textversioner av samma webbplats på lexikal nivå?
2. Vilka slags modala hjälpverb förekommer på webbsidorna?
3. Uppfyller den lättlästa versionen kraven på lätt språk, det vill säga är versionen tillgänglig?

Avhandlingen är disponerad enligt följande. I delkapitel 1.2 presenterar jag tidigare forskning kring lätt språk. I kapitel 2 redogör jag för forskningens centrala teori systemisk-funktionell grammatik (SFG) och andra centrala begrepp som multimodalitet, webbtillgänglighet och kognitiv tillgänglighet samt lätt språk och lättläst. I kapitel 3 beskriver jag materialet och metoderna av denna avhandling samt mitt tillvägagångssätt. Därefter genomför jag analysen av materialet och presenterar forskningsresultaten. I kapitel 5 sammanfattar jag den här studien, reflekterar över avhandlingens validitet och diskuterar möjligheter till fortsatt forskning.

1.2 Tidigare forskning

Forskningen i lättläst i Finland har hittills bedrivits av enskilda forskare. Emellertid som konstaterats ovan har det ännu inte gjorts mycket forskning uttryckligen om lätt svenska i Finland. Camilla Lindholm är en av de personer som har forskat i lätt finlandssvenska. Under många år har hon varit aktiv inom områden relaterade till lätt språk och lätt kommunikation samt högläsning inom vårdsektorn.

För tillfället leder Lindholm forskningsprojektet Lätt finlandssvenska – en språkform för minoriteter inom minoriteten (Lätt finlandssvenska u.å.). Tillsammans med sitt team utforskar hon anpassningar av tal, skrift och teckenspråk för att möta behoven hos dem som kräver enklare kommunikation. Forskningsprojektet är finansierat av Svenska litteratursällskapet. (Lätt finlandssvenska u.å.) I delstudien av detta projekt undersöker Siltaloppi och Lindholm (2022) finsk-svenska teckenspråkigas användning av lätt språk. I sin artikel presenterar Siltaloppi och Lindholm (2022) resultaten av sin delstudie. Studien kommer fram till att tolkarna har ansvar för att anpassa sitt eget språk om det blir problem med språkanvändningen. (Siltaloppi & Lindholm 2022: 163–169.)

Det har gjorts några avhandlingar som handlar om lätt svenska i Finland, men ändå betydligt mindre än avhandlingar som handlar om lätt finska (Klaara-verkosto 2024). Än så länge finns det inga doktorsavhandlingar om lätt svenska men våren 2023 disputerade Satu Siltaloppi på finlandssvenskt teckenspråk. Hennes doktorsavhandling heter List Construction in Finland-Swedish Sign Language. (Siltaloppi 2023.)

Solveig Arle och Carina Frondén (2022) har tillsammans skrivit en artikel *Bringing order to chaos: Research on Easy Swedish*. Deras litteraturöversikt syftar till att beskriva hur lätt svenska har uppfattats i tidigare forskning genom att sammanföra ett brett spektrum av perspektiv och förhållningssätt. Med en meta-narrativ metod undersöker de termer och definitioner, beskrivningar av målgruppen och ideologier, diskurser och värderingar som motiverar användningen av lätt språk. Resultaten visar att forskningen har tagit fasta på skrivet språk och att termen lättläst används. Resultaten visar också generell enighet om målgruppens heterogenitet. (Arle & Fronden 2022.)

Karin Lindquist (2016) har undersökt begripligheten med hjälp av systemisk-funktionell grammatik i sitt examensarbete vid Stockholms universitet. Examenarbetet heter *Begripliga webbtexter – En undersökning av begripligheten i Sollentuna kommuns webbtexter*. Textanalysen av webbtexter baserar sig på den systemisk-funktionella lingvistikens tre metafunktioner.

Jannika Lassus (2010) utnyttjar systemisk-funktionell grammatik i sin doktorsavhandling som heter *Betydelser i barnfamiljsbroschyrer: Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*. Lassus har undersökt sverigesvenska och finlandssvenska socialförsäkringsbroschyrer avsedda för barnfamiljer och analyserar bland annat språkhandlingar, modala hjälpverb, processbetydelser och ordval. Resultaten visar att broschyrtexterna i de två länderna i hög grad liknar varandra.

2 Teoretisk referensram

I detta kapitel presenterar jag utgångspunkterna för systemisk-funktionell grammatik eller även SFG som ligger till grund för min textanalys. Därefter redogör jag för studiens centrala begrepp: multimodalitet, webbtillgänglighet och kognitiv tillgänglighet i digitala tjänster samt lätt språk och lättläst.

2.1 Systemisk-funktionell grammatik (SFG)

Systemisk-funktionell grammatik baserar sig på M.A.K. Hallidays (1978) systemisk-funktionella lingvistik och till dess tre metafunktioner: den ideationella, den interpersonella och till den textuella

funktionen. En text är en produkt av dessa tre funktioner. Varje funktionell komponent bidrar med ett band av struktur till helheten (Halliday 1978:112). Av dessa betydelsenivåer utnyttjar jag den interpersonella och den textuella funktionen i min analys.

Utgångspunkten för teorin är idén om ett nära samband mellan språk och social verklighet. Att förstå situationskontexten är också viktigt. Språket existerar bara när det fungerar i sin kontext och måste alltid tolkas i förhållande till sitt sammanhang. Kärnan i den systemisk-funktionella språkteorin är språkets tre metafunktioner: den ideationella, den interpersonella och den textuella. (Luukka 2002.) Den ideationella funktionen strukturerar upplevelser från omvärlden och fokuserar på textens innehåll med hjälp av tema och perspektiv. Den interpersonella funktionen, å andra sidan, lyfter fram social interaktion och sociala relationer som förekommer i texten. (Koivisto 2011.) Den textuella funktionen har inte en grundbetydelse på samma sätt som den ideationella och den interpersonella funktionen har. Den textuella funktionen omfattar ofta granskningen av hela texthelheten (Immonen 2021) och kombinerar den ideationella och den interpersonella betydelsen till en sammanhängande helhet (Koivisto 2011). To, Lê och Lê (2015) delar in analysen av den textuella funktionen i fyra olika områden: nominalisering, grammatiska metaforer, tema–rema-struktur och lexikal densitet. I en mening representerar den ideationella funktionen transitivity, den interpersonella funktionen modalitet och den textuella funktionen temat (Halliday 1978:112–113; Luukka 2002:103).

Holmberg och Karlsson (2006) har introducerat systemisk-funktionell grammatik (SFG) med svenska termer och betonar dess roll som ett verktyg för att skapa mening i kommunikation mellan människor. Enligt deras förklaring är SFG en grammatik som är grundad i betydelse, och den belyser hur vi människor interagerar med varandra samt hur vi använder grammatik för att ge mening åt våra upplevelser. Med andra ord kan vi genom systemisk-funktionell grammatik förstå hur språket hjälper oss att skapa en värld av mening utifrån våra intryck och relationer till varandra (Holmberg & Karlsson 2006).

Lennart Hellspång (2001) har utvecklat en analysmodell för brukstexter som anknyter till den systemisk-funktionella grammatiken. Hellspång (2001) använder sig av den textuella, den interpersonella och den ideationella strukturen i sin analysmodell. Av hans analysmodell kommer jag att utnyttja textens textuella struktur och dess analys. Hellspång (2001) indelar den textuella strukturen i fyra delar: lexikon, syntax, bindning, komposition. När man analyserar textens lexikogrammatik tittar man på hur meningarna är uppbyggda, inklusive användningen av substantivfraser, längden av meningar, antalet huvudsatser och bisatser, var det finita verbet placeras,

samt den lexikogrammatiska stilen. Syntax är däremot ett sätt att sammanfoga orden i fraser, satser och meningar. Textbindningar kan vara av olika typ, till exempel tematiska bindningar som handlar om informationsflödet i texten. Komposition omfattar textens allmänna uppbyggnad. Som tidigare konstaterats, handlar den interpersonella strukturen språkets sociala aspekt. Den interpersonella strukturen handlar om olika språkhandlingar och attityder som förekommer i en text. (Hellspong 2001.)

2.2 Multimodalitet

Inom textanalys kan multimodalitet förstås som ett fenomen som uppstår när en och samma text innehåller teckensystem av fler än ett slag, och därigenom kombinerar medietyper – såsom ljud, fotografi, text och rörliga bilder (Koivisto 2011). Enligt Bateman m.fl. (2017:7) det är egentligen svårt att hitta något sätt att kommunicera som inte har någonting med multimodalitet att göra. Enligt Björkvall (2009) kan betydelser uttryckas genom både verbalspråk och bilder. Han tar upp tre typer av betydelser människor behöver kunna förmedla: den ideationella, den interpersonella och den textuella. Inom den textuella metafunktionen handlar betydelserna om hur ideationella och interpersonella aspekter sammanflätas och fungerar som texter i kommunikativa situationer.

Multimodalitet har forskats i en stor utsträckning, från studentuppsatser till professionell forskning. Webbplatser representerar ett tydligt exempel på multimodal kommunikation, som rymmer olika former av information. Följaktligen finns det gott om teoretiska ramar och praktiska metoder för att analysera webbplatser ur ett multimodalt perspektiv. (Bateman m.fl. 2017: 347.)

Inom språkvetenskapen har termen *modalitet* också en annan betydelse. Modalitet definieras då som en grammatisk kategori som visar talarens förhållningssätt till det de uttrycker och representerar en strukturerad uppsättning semiotiska resurser. Med semiotiska resurser avses det material som används vid skapandet av betydelser och texter. (Björkvall 2009.)

2.3 Webbtillgänglighet och kognitiv tillgänglighet i digitala tjänster

Syftet med tillgänglighetsdirektiven som antagits av Europaparlamentet och rådet är att främja jämlik tillgång för alla till digitala tjänster. I Finland omfattar dessa direktiv webbplatser och

mobilapplikationer för den offentliga sektorn samt organisationer som hanterar offentliga förvaltningsuppgifter. (Institutet för hälsa och välfärd [THL] 2022.)

Begreppet webbtillgänglighet blir allt mer etablerat när det handlar om digitala tjänster. Det innebär att det digitala landskapet ska vara tillgängligt för alla, så att användningen av digitala tjänster och deras innehåll blir enklare för olika människor. Genom att främja webbtillgänglighet ökar jämlikheten i det digitala samhället. Detta förbättrar möjligheterna till självständighet och deltagande för personer med funktionsnedsättningar. (Regionförvaltningsverket 2024.)

WCAG, eller Web Content Accessibility Guidelines, är riktlinjer som har skapats och upprätthålls av organisationen World Wide Web Consortium (W3C). På svenska heter de Riktlinjer för tillgängligt webbinnehåll. De fungerar som grund för lagstiftning om webbtillgänglighet i många länder. Genom att följa dessa riktlinjer görs webbinnehållet tillgängligt för en bredare publik, inklusive personer med olika typer av funktionsnedsättningar såsom syn- och hörselnedsättningar, inlärningssvårigheter, kognitiva funktionsnedsättningar eller talsvårigheter. (Caldwell m.fl. 2008.)

Webbtillgänglighet innefattar tre delområden: teknisk tillgänglighet, användbarhet och begriplighet. En välgjord digital tjänst följer HTML-standarderna och WCAG-riktlinjerna och är kompatibel med olika enheter och hjälpmedel såsom röststyrning och skärmläsare. Användbarhet innebär att den digitala tjänsten är enkel att använda, med tydlig navigering och enkelt sökbara sidor, funktioner och innehåll. Sidorna bör ha beskrivande namn och huvudinnehållet bör framstå klart från andra element på sidan. Innehållet på sidorna bör vara lättförståeligt och även tillgängligt i lättläst form. Texten bör vara tydlig och uppdelad i korta stycken och listor. Dessutom bör länktexterna vara beskrivande och förståeliga. Begreppet språklig tillgänglighet kan också användas för språkets begriplighet. (Regionsförvaltningsverket 2024.)

Begreppet kognitiv tillgänglighet omfattar två av dessa delområden: användbarhet och begriplighet. Kognitiv tillgänglighet betyder att information ska vara lätt att förstå: webbplatser ska vara enkla att navigera på och informationen ska vara lätt att hitta. I onlinemiljöer likställs kognitiv tillgänglighet ofta med teknisk tillgänglighet, vilket i sin tur syftar på de tekniska lösningar med vilken onlinemiljön kan modifieras för att bli mer användbar till exempel för syn- eller hörselskadade. Lätt språk kan ses som en del av kognitiv tillgänglighet. (Leskelä & Uotila 2020.)

Användningen av lättläst och lätt språk är ett verktyg för att öka tillgängligheten och skapa användarvänligt innehåll på webbsidorna. Vid planeringen av webbsidor bidrar principerna för lättläst

och lätt språk till att förstå olika aspekter av språklig och kognitiv tillgänglighet. På lättläst och lätt språk kan man producera hela tjänsten eller göra en språkversion av den på lättläst språk. (Papunet 2023.) Med andra ord fungerar lätt språk som ett verktyg som kan användas för att redigera informativt innehåll, oavsett publiceringskanal, till en lättbegriplig form. Kognitivt tillgängliga tjänster ökar möjligheter för särskilda grupper att leva självständigt, studera och arbeta. Att öka lättlästa tjänster och ta hänsyn till kognitiv tillgänglighet är ett enkelt och relativt billigt sätt att förverkliga dessa mål. (Leskelä & Uotila 2020.)

2.4 Lätt språk och lättläst

Lätt språk är en enklare form av språk både vad gäller ordförråd, struktur och innehåll. Lätt språk och lättläst riktar sig till personer som har svårt att läsa eller förstå allmänspråk. (LL-Center 2023.) Även om lätt språk har utvecklats framför allt för att förenkla skrivet språk kan riktlinjerna även utnyttjas i tal för att förtydliga kommunikationssituationer (Leskelä & Uotila 2020). Enligt LL-Center (2023) ska den som skriver lättläst text följa åtminstone följande grundregler:

- Undvik bildspråk och liknelser.
- Undvik långa meningar och svåra språkliga konstruktioner. Använd gärna rak ordföljd.
- Använd aktiv form, inte passiv.
- Undvik förkortningar och krångliga siffror.
- Undvik svåra, långa och abstrakta ord. Om du är tvungen att använda svåra ord, förklara dem.
- Det är viktigt att också layouten är lättläst. Använd en tydlig font och se till att kontrasterna mellan färgerna är tillräckligt stora. Bilder som stöder texten får gärna användas.

Personer med tydliga kognitiva funktionsnedsättningar drar nytta av lätt språk. I många länder inkluderas också personer med olika inläringssvårigheter, neurokognitiva störningar t.ex. ADHD eller autismspektrumstörningar. Åsikter om ifall andraspråkstalare har nytta av lätt språk varierar något. I vissa länder anses invandrare vara en huvudmålgrupp för lätt språk. (Lindholm & Vanhatalo 2021.)

Historien om lätt språk i Finland går tillbaka till början av 1980-talet, då de första lättlästa böckerna på finska gavs ut. Men historien om lättläst svenska i Finland går inte lika tillbaka. LL-Bladet på lätt svenska började utkomma år 1990 och LL-Center grundades år 2001. YLE nyheter på lätt svenska

började sändas först 2019. (Lindholm & Vanhatalo 2021.) LL-Center erbjuder tjänster för lättläst bearbetning, översättning och granskning av texter. De tillhandahåller licenser för användning av lättläst-symbolen och utbildar och stödjer författare samt sprider information om lättläst genom olika evenemang. För tillfället driver LL-Center också projektet "Ny finlandssvensk lättläst litteratur" fram till maj 2025. (LL-Center 2024.)

3 Material och metod

I det här kapitlet presenterar jag mitt forskningsmaterial och analysmetod. Jag redogör också för hur jag har begränsat materialet och analyserat det.

3.1 Material

Som material använder jag två versioner av sidor på samma webbplats: Åbo regiontrafik Fölis webbsidor och Åbo regiontrafik Fölis lättlästa webbsidor. Åbo regiontrafik, eller Föli, är ett kollektivtrafiksystem i Åbo med omnejd. Många som har svenska som modersmål bor i Åbo och dess omgivning, och därför det är viktigt att lättlästa digitala tjänster finns tillgängliga också på andra språk än finska. Föli publicerade hösten 2023 en lättläst version för att förbättra kollektivtrafikens tillgänglighet. Sidorna på lättläst språk har genomförts som en del av projektet ökad åldersvänlighet i kollektivtrafikens digitala tjänster. (Föli 2023c.)

Jag har valt ut olika textutdrag i båda versionerna, den officiella och den lättlästa, som motsvarar varandra innehållsmässigt. Utöver detta har jag tagit textutdrag ur den lättlästa versionen som har anvisningar med bildstöd (bild 9). De första textutdragen talar om kundservice och kontaktuppgifter (bilderna 1 och 3). Följande utdrag berättar om priserna på en enkelbiljett (bilderna 2 och 5). Valet av textutdrag var lite utmanande därför att de två versionerna inte har så mycket gemensam information. Många länkar som i den lättlästa versionen leder till den officiella versionen där informationen inte är tillgänglig på lätt språk.

Analysen är materialorienterad. Materialet presenteras del för del, och för varje del visas hur den aktuella frågeställningen hänger ihop med den teoretiska bakgrunden. Webbsidor som material är

tillgängliga för alla. Jag har plockat fram materialet i februari 2024 och naturligtvis baserar sig den här studien på det innehållet som har funnits på dessa webbsidor då.

3.2 Analyismetod

Webbsidorna som jag analyserar är multimodala helheter. De består av flera olika sätt att förmedla information, som till exempel skrift, bild, färg och så vidare. Jag tar hänsyn till detta i analysen och använder systemisk-funktionell grammatik även i analysen av bilderna. Systemisk-funktionell grammatik lämpar sig väl för att analysera materialet, därför att dess syfte är att fokusera på språkets betydelse och funktion (Holmberg & Karlsson 2006). För att en text ska fylla sin funktion och kunna fungera som ett verktyg för kommunikation måste den vara begriplig för sina läsare (Hellspong 2001). I denna studie är textens målgrupp personer som behöver lätt språk och därför måste texten först och främst vara begriplig för dem.

Jag betraktar texternas struktur och fokuserar på hur begripliga och läsbara de är. Utöver det övergripande innehållet fäster jag uppmärksamhet på de modala hjälpverb som förekommer på webbsidorna samt olika ordval. Jag har delat upp analysen i två delar. Jag analyserar den officiella versionen och den lättlästa versionen separat och har delat upp analysen av dessa i ytterligare tre underkapitel.

4 Analys och resultat

I det här kapitlet analyserar jag materialet och redovisar resultaten av undersökningen. Jag börjar analysen med Fölis officiella webbsidor och fortsätter med Fölis lättlästa webbsidor. Jag fäster uppmärksamhet på innehåll och struktur, modala hjälpverb och interaktion samt ordval, och stödjer min analys med exempel ur båda versionerna. Analysen av båda versionerna framskrider i samma ordning. Efter att ha analyserat och jämfört båda versionerna lyfter jag fram skillnader i innehållet på sidorna. Samma bilder och textutdrag har innehåll relaterat till många olika funktioner i texten, men bilderna har presenterats bara en gång. I det följande hänvisas till bilder endast i löpande text.

4.1 Fölis officiella webbsidor

I kapitel 4.1.1 fokuseras på den övergripande strukturen och innehållet i den officiella versionen av Fölis sidor. I fokus står textutdragens grafiska form, dvs. typsnitt, radlängd, styckeindelning samt eventuella bilder. Därefter belyses modala hjälpverb och interaktion på webbsidan med hjälp av den interpersonella betydelsenivån och slutligen ordval på webbsidan med hjälp av den textuella betydelsenivån.

4.1.1 Övergripande struktur och innehåll

Sidorna använder typsnitt Open Sans, vilket är tydligt och lätt att läsa. Textraderna är korta och, som man kan se på bilderna 1 och 2, presenteras informationen under varandra snarare än att en helhet skulle fylla hela sidans bredd. Bredden av texten påverkar läsbarheten och därför kunde texten vara ännu bredare (se också Hellspång 2001). Styckeindelningen är tillräcklig, men informationen skulle kunna presenteras mer konsekvent, till exempel när det handlar om enkelbiljetter (bild 2). Bilderna på sidorna har inga beskrivande textmotsvarigheter och de verkar fungera i första hand bara som dekorativa bilder i bakgrunden (bilderna 1 och 7). Bilderna lättar upp texten och stödjer informationen (se också Hellspång 2001) men i detta fall sker det inte.

Det är värt att notera att när ämnet är kundservice (bild 1) har bildsymboler använts för varje rubrik för att illustrera innehållet. Till exempel finns det en bild på en person som talar i telefon bredvid rubriken *Ring oss*. Det märkliga är dock att det inte alls används bilder på lättlästa sidor när man presenterar denna information, även om målgruppen skulle kunna ha mer nytta av dem.

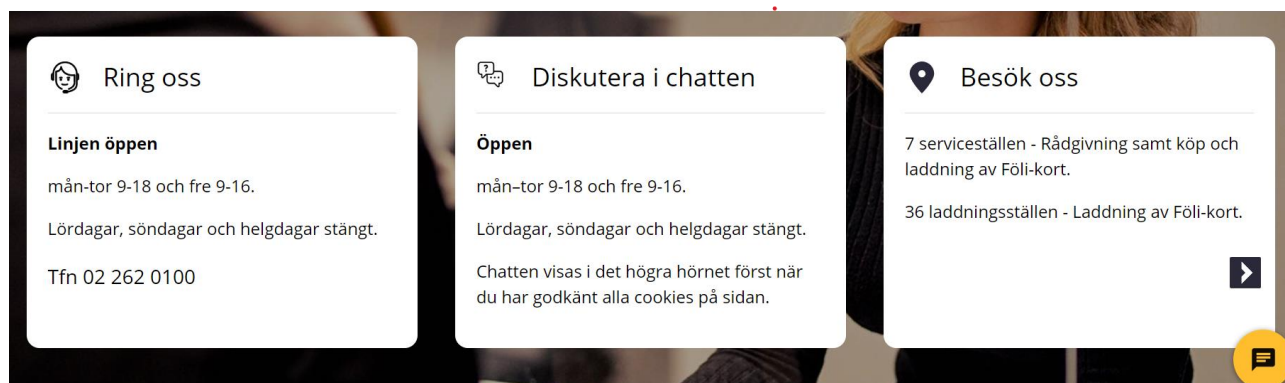

Bild 1. Kontaktuppgifter i den officiella versionen (Föli 2024a)

4.1.2 Den interpersonella funktionen

Den interpersonella betydelsenivån handlar om hur språket möjliggör interaktion mellan människor i text. Modalitet och modala verb beskrivs som val på någon av de fyra betydelseskallorna: sannolikhet, vanlighet, förpliktelse och villighet. (Holmberg m.fl. 2011.) Som tidigare har konstaterats är det mest förekommande sättet att uttrycka modalitet på svenska användningen av modala verb och interpersonella satsadverbial. Exempel på modala verb är *kan*, *måste* och *ska*. Exempel på interpersonella satsadverbial är *kanske*, *antagligen*, *möjligen* och *säkert*. (Holmberg & Karlsson 2006: 59.)

Av analysen framgår att det förekommer endast ett modalt hjälpverb på Fölis officiella sidor i de valda textutdragen och det är verbet *kan* i meningen ”Enkelbiljetten kan köpas med kontaktlös betalning, mobilt i Föli-applikationen, på serviceställena och i biljettautomaterna och kontant från bussen” (bild 2). En anledning till detta kan vara att det inte finns särskilt många fullständiga meningar i de valda textutdragen. Hjälpverbet *kan* har alla fyra betydelser, men i detta fall är det fråga om sannolikhet för att verbet signalerar möjlighet att köpa biljetter.

Bild 2. Enkelbiljettpris i den officiella versionen (Föli 2024b)

Språkhandlingar i de valda textutdragen består av allmänna språkhandlingar såsom påståenden och uppmaningar (se också Hellspong 2001). Bild 1 visar att imperativ används antagligen för att tilltala läsaren, till exempel orden *diskutera* och *besök*. Denna språkhandling handlar om en uppmaning där syftet är att få någon att göra något, i detta fall få läsaren att kontakta Föli (se också Hellspong & Ledin 1997).

4.1.3 Den textuella funktionen

Enligt Hellspång och Ledin (1997) är de centrala delarna i textuell struktur lexikogrammatik, textbindning och komposition. Lexikogrammatiken handlar om ord och meningar medan textbindningen har att göra med länkarna mellan satser och meningar.

Det förekommer rikligt med förkortningar på sidorna om kundservice, såsom *mån-tor* och *tfn* (bild 1). Även passiva verb såsom *kan köpas* och *visas* samt verbalsubstantiv *laddning* (bild 1) och *betalning* (bild 2) är vanliga. Det finns också ett verbalsubstantiv som ingår i en sammansättning: *laddningsställen* (bild 1). Det finns endast få adjektiv i de valda textutdragen. Adjektiven fungerar som ett sätt att förmedla känslor. Enligt Hellspång och Ledin (1997) kan brist på adjektiv bero på att kravet på opersonlighet i myndighetstexter gör att skribenten inte kan uttrycka sin subjektiva åsikt. Det finns många ofullständiga meningar i de valda textutdragen och en hel del verb har utelämnats, vilket gör läsningen svår även för dem som inte har lässvårigheter. Det finns snarare flera nominalfraser än det finns fullständiga satser eller meningar.

4.2 Fölis lättlästa webbsidor

Jag analyserar den lättlästa versionen i samma ordning som jag har analyserat den officiella versionen. Jag börjar med övergripande struktur och innehåll. Som i det föregående kapitlet uppmärksammar jag bland annat typsnitt, radlängd, styckeindelning samt eventuella bilder. Därefter behandlar jag de modala hjälpverb och interaktion samt ordval som förekommer på webbsidorna.

Länken till de lättlästa webbsidorna finns i en separat sidomeny i det övre högra hörnet på förstasidan, och den måste klickas innan sidorna öppnas. Om länken var synlig på förstasidan, skulle det vara mycket enkelt för den som behöver lättlästa sidor att hitta dem. Lättlästa webbsidor hjälper inte användaren om de inte kan hittas eller om användaren inte vet att de finns.

4.2.1 Övergripande struktur och innehåll

Då ordförrådet anpassas till lättlästa sidor ändras både ordval och meningssammanhang. Att förenkla och konkretisera källtextens ordval är det primära målet, men det är inte alltid möjligt om vissa ord

är nödvändiga för textens ämne. Då måste skribenten förklara dem. (Leskelä & Uotila 2020.) På Fölis lättlästa sidor har ordförrådet ändrats till en enklare form och svåra termer har förklarats. I bild 4 kan man se att när man talar om kakor på webbsidan har ordet *cookies* förklarats för läsaren och dessutom har den enklare synonymen *kakor* använts.

Ring oss

Du kan ringa oss

- Måndag till torsdag klockan 9–18
- Fredag klockan 9–16

Lördagar, söndagar och helgdagar har vi stängt.

Vårt telefonnummer är 02 262 0100

Diskutera i chatten

Du kan skriva till oss i chatten

- Måndag till torsdag klockan 9–18
- Fredag klockan 9–16

På lördagar, söndagar och helgdagar är chatten stängd.

För att kunna använda chatten behöver du godkänna kakor på webbsidan. Kakor på en webbsida kallas ofta för cookies.

Chatten visas i det högra hörnet efter att du har godkänt användningen av cookies/kakor.

Du kan välja om du vill godkänna nödvändiga kakor eller alla kakor.

Om du har godkänt användningen av kakor redan tidigare på Fölis webbplats behöver du inte godkänna dem på nytt.

Besök oss

Föli har åtta servicepunkter. Där kan du få information. Vid servicepunkterna kan du också köpa Fölis resekort och ladda det.

Föli har också 38 laddningspunkter. Vid laddningspunkterna kan du ladda ditt resekort.

Bild 3, 4 & 5. Kontaktuppgifter i den lättlästa versionen (Föli 2024c; Föli 2024d; Föli 2024e)

Typsnittet är detsamma som på Fölis officiella sidor, dvs. Open Sans. Fetstil har också använts för att stryka under det viktigaste innehållet. Styckeindelningen är tydligare, texten är uppdelad i flera rader och underrubriker och tankstreck används för att förtydliga innehållet. Det finns oklara textmotsvarigheter till bilder som till exempel på förstasidan (bild 8). Bilderna är dekorativa och verkar inte stödja innehållet i texten. Detta kan hindra läsarens förståelse. På de lättlästa sidorna är raderna mycket längre än på Fölis officiella sidor. Ofta tar de en hel sida. Informationen presenteras på ett sådant sätt att det bara finns en sak per rad och en tanke i en mening, vilket gör det lättare att förstå informationshelheten. Detta exempel följer riktlinjer för lätt språk, eftersom det är viktigt att bara ta upp en tanke eller sak åt gången (LL-Center 2011). Ett problem som kommer fram i den lättlästa versionen är att vissa länkar på de lättlästa sidorna leder till allmänspråkligt innehåll. Det nämns dock i länkarna att följande information inte är lättläst.

4.2.2 Den interpersonella funktionen

Bilderna 3, 4 och 5 ovan visar att imperativ används på de lättlästa sidorna antagligen för att tilltala läsaren, till exempel med orden *ring*, *diskutera* och *besök*. Användningen av imperativ fungerar som

en uppmaning, dvs. man uppmanar läsaren att kontakta Föli (se också Hellspång & Ledin 1997). Detsamma förekommer i den officiella versionen. På de lättlästa webbsidorna har texten också genomgående du-tilltal eller med andra ord ett direkt tilltal. Fokus i texten ligger då på mottagaren (se också Hellspång & Ledin 1997.) Exempel på detta är *Du kan ringa oss måndag till torsdag klockan 9–18* (bild 3) och *Du kan köpa en enkelbiljett i Föli-appen* (bild 6).

Den lättlästa versionen har ett betydande antal modala hjälpverb jämfört med den officiella versionen. Hjälpverbet *kan* förekommer 12 gånger i de valda textutdragen och dessutom förekommer det ett modalt verb, *måste*, i anvisningar med bildstöd (bild 9). Det finns inga andra modala hjälpverb, vilket kan bero på att antalet textutdrag med motsvarande innehåll inte är stort. Orsaken till detta är att den officiella versionen har mycket mer information än den lättlästa versionen. Ordet *kan* innebär positiva språkhandlingar. Genom användningen av *kan* uppmanas mottagaren att agera, men samtidigt har hen valfrihet (se också Hellspång 2001).

4.2.3 Den textuella funktionen

Brukstexter är alltid avsedda för att användas. Med andra ord utförs specifika uppgifter med dem. Då texter analyseras funktionellt, är användningen av texter det centrala. Man betraktar hur texten i sin helhet uppfyller sitt syfte, men också hur varje del spelar sin roll inom den större ramen. För att en text ska kunna fungera som ett verktyg för kommunikation måste den vara begriplig för sina läsare. Exakt vad detta innebär beror mycket på vad läsarna tänker använda texten till. Hur texten passar för sitt avsedda ändamål undersöks genom en läsbarhetsanalys. (Hellspång 2001.) Fölis lättlästa sidor är riktade till alla som behöver lätt språk, till exempel de som har inlärnings- eller lässvårigheter, minnesstörningar eller funktionsnedsättningar. Texten måste därför vara begriplig i första hand för denna målgrupp.

Då den språkliga strukturen anpassas till lättläst måste det säkerställas att de strukturer som används är lätta och vanliga. Förändringar måste följa allmänspråkets normer både på ord- och meningsnivå. Leskelä och Uotila (2020) påpekar att skillnaderna mellan lättläst och allmänspråk kan ses till exempel i hur textens olika delar hänger samman med varandra, det vill säga i hur texten har formats till en enhetlig helhet.

Enkelbiljett

Enkelbiljetterna är i kraft i två timmar. Du kan använda dem när du åker buss eller vattenbuss.

Du kan köpa en enkelbiljett

- med kontaktlös betalning i bussar och vattenbussar
- i Föli-appen
- vid Fölis servicepunkter
- i biljettautomater
- av busschauffören. Betala med sedlar eller mynt.

Priset på en enkelbiljett, när du köper biljetten i förväg

- Barn över 15 år och vuxna 3 euro
- Barn under 15 år 1,5 euro
- På natten kostar biljetten en euro mera än på dagen

Priset på en enkelbiljett, när du köper biljetten av busschauffören och betalar kontant

- Barn över 15 år och vuxna 4 euro
- Barn under 15 år 2 euro
- På natten kostar biljetten en euro mera än på dagen

Barn under 7 år får åka gratis om de är tillsammans med en vuxen som har biljett. Barn under 7 år får också åka gratis tillsammans med en vuxen som åker med ett litet barn i barnvagn.

Bild 6. Enkelbiljettpris i den lättlästa versionen (Föli 2024f)

Användningen av förkortningar har minskat i meningarna, och till exempel veckodagarna har skrivits i sin helhet i stället för förkortningar (bild 3, 4 & 5). Den lättlästa versionen använder konkreta uttryck i stället för abstrakta, till exempel *sedlar* och *mynt* i stället för *kontant* för att förenkla språket (bild 6). Det förekommer några verbalsubstantiv till exempel *betalning* (bild 6). Det finns också ett verbalsubstantiv i texten som ingår i en sammansättning: *laddningspunkter* (bild 5). Verbalsubstantiv är typiska i myndighetstexter, som för läsaren framstår som allmänna och opersonliga (Hellspong & Ledin 1997). Såsom i den officiella versionen har den lättlästa versionen också bara ett fåtal adjektiv vilket säkerligen beror på att stadens webbsidor måste hålla en viss opersonlig nivå (se också Hellspong & Ledin 1997). Den lättlästa texten är också annorlunda jämfört med texten i den officiella versionen vad gäller textbindning. Om samma referent dyker upp många gånger i texten är det fråga om identitetsbindning. Frasen *du kan...* upprepas mycket i texten, totalt åtta gånger och fyra gånger i anvisningar med bildstöd. Då är det fråga om identisk upprepning. (Hellspong & Ledin 1997.)

4.3 Lättläst innehåll jämfört med allmänspråkligt innehåll

I det här kapitlet jämför jag innehållet i den lättlästa och den allmänspråkliga versionen med varandra. Jämförelsen presenteras så att jag först tar upp innehållet. Därefter diskuterar jag den grafiska utformningen, den interpersonella betydelsenivån och den textuella betydelsenivån.

Den lättlästa förstasidan är helt olik jämfört med Fölis officiella förstasida och innehållet på förstasidorna skiljer sig avsevärt. Informationen har grupperats på ett annorlunda sätt och innehållet avviker från varandra. Till exempel finns det ingen information om störningar och ändringar i trafiken i den lättlästa versionen, utan informationen finns bara i den officiella versionen även om informationen är viktig och aktuellt för båda användargrupperna.

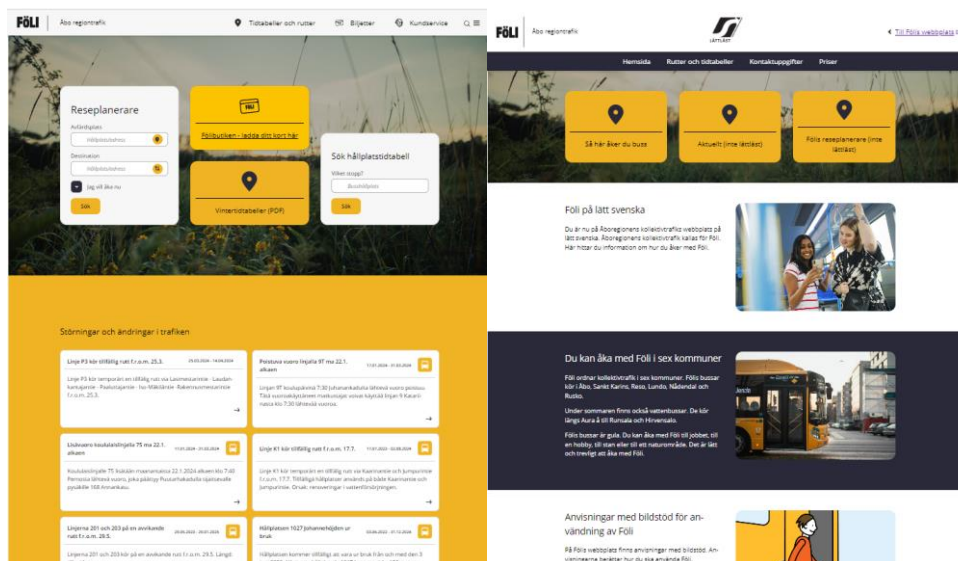

Bild 7 & 8. Skillnaden mellan den lättlästa och den vanliga förstasidan (Föli 2024g; Föli 2024h)

Den grafiska utformningen skiljer sig mellan de två versionerna på det sättet att det finns betydligt mer text, fler rader och underrubriker i den lättlästa versionen. Det finns skillnader mellan sidorna till exempel i textutdragen som handlar om enkelbiljetterna. I den officiella versionen (bild 2) är texten uppdelad i tre stycken för att underlätta läsningen, men informationen har inte grupperats eller organiserats på något sätt. I den lättlästa versionen (bild 6) är texten däremot uppdelad i tre underrubriker och varje stycke behandlar ett specifikt ämne. Innehållet presenteras med tankstreck så att det framträder tydligare. Båda versionerna använder samma typsnitt, vilket är en fungerande lösning för att hålla utseendet enhetligt.

Av analysen framgår att det finns betydligt fler modala hjälpverb i den lättlästa versionen än i den officiella versionen. Språkhandlingar liknar varandra och för det mesta förekommer det påståenden och uppmaningar. I båda versionerna används imperativ antagligen för att tilltala läsaren. I Fölis lättlästa version används också du-tilltal, vilket inte förekommer i den officiella versionen. Texten verkar mer personlig i den lättlästa versionen då ett direkt du-tilltal används. Användningen av

passivform kan i stället göra texten opersonlig (Hellspong & Ledin 1997). Till *exempel du kan köpa en enkelbiljett* är mer personlig än *enkelbiljetten kan köpas*. Utöver detta underlättar användningen av aktivform läsningen eftersom subjektet är viktigt för förståelsen (LL-Center 2011).

Det finns många skillnader i textversionerna även på den textuella betydelsenivån. Den lättlästa versionen har färre förkortningar jämfört med den officiella versionen. Språket har också blivit enklare, till exempel genom att ord har konkretiserats och förklarats. Exempelvis använder den officiella versionen ordet *kontant* när det är fråga om olika betalningssätt (bild 2) medan den lättlästa versionen använder orden *sedlar* och *mynt* (bild 6). Att skriva konkret är kännetecknande för lätt språk därför att abstrakt språk kan vara svårare att förstå (LL-Center 2011).

En betydande skillnad mellan textversionerna är att den lättlästa versionen erbjuder anvisningar med bildstöd då det handlar om resekortets giltighet, resande och uppladdning av resekort (bild 9). Föli har gjort anvisningarna med bildstöd tillsammans med Kehitysvammaliitto Papunet. Syftet med en lättläst bild är att stödja och underlätta förståelsen av texten. En bild kan också uttrycka sådant som kan vara svårt att beskriva verbalt. Bilder har också en roll som stöd för interaktion, de gör det lättare att diskutera texten och de stimulerar till personlig reflektion och känslor mer än texten ensam. Enligt forskning kommer man ihåg bilder bättre än ord, men bilden behöver text som stöd så att dess budskap är tydligt. (Selkokeskus 2024.)

Selkokeskus har publicerat kriterierna för informativa lättlästa bilder. Enligt deras riktlinjer bör bildens ämne vara direkt relaterat till texten och stödja dess budskap. Kontrasten mellan bilden och bakgrunden bör kontrolleras, och det kan vara lämpligt att använda konturer. Symboliska bilder bör undvikas, liksom onödiga detaljer som kan distrahera läsaren från det centrala motivet. Dessutom bör bilder ha förklarande bildtexter för att ytterligare förtydliga deras betydelse. Titeln kan också fungera som en förklarande bildtext om den är nära kopplad till bilden. Det är också viktigt att se till att läsaren vet i vilken ordning texten eller bilden är tänkt att läsas. (Selkokeskus 2024.)

Bild 9. Anvisningar med bildstöd (Föli 2024i)

Anvisningar med bildstöd uppfyller dessa kriterier väl. Kontrasten mellan bilderna och bakgrundsfärgen är stor, så bilderna är lätta att uppmärksamma. Bildserierna är tydligt grupperade från vänster till höger, det vill säga i en naturlig läsordning. Varje bild har en text som förklarar dess innehåll, och texterna är korta och lättlästa. Varje bildserie har också en rubrik som beskriver dess innehåll till exempel ”Att ladda resekort”. Bilderna visar bara det väsentligaste, till exempel resekortet och den gröna färgen, vilket betyder att man fortfarande kan resa.

5 Sammanfattning och diskussion

I den här kandidatavhandlingen har jag analyserat två versioner av samma webbplats av vilka den ena är Åbo regiontrafik Fölis officiella webbsida och den andra är Åbo regiontrafik Fölis lättlästa webbsida. Syftet med den här undersökningen har varit att ta reda på hur textinnehållet och begripligheten förändras på webbplatsen efter att den har bearbetats till lättläst. Materialet består av Åbo regiontrafik Fölis webbsida och Åbo regiontrafik Fölis lättlästa webbsida. Jag har valt ut olika textutdrag ur bådas webbsidor som motsvarar varandra vad gäller informationsinnehåll. Jag har använt systemisk-funktionell grammatik som analysmetod i studien och utnyttjat dess olika metafunktioner i analysen.

Jag har genomfört undersökningen utifrån följande frågor:

4. Hur syns skillnaderna mellan två textversioner av samma webbplats på lexikal nivå?
5. Vilka slags modala hjälpverb förekommer på webbsidorna?
6. Uppfyller den lättlästa versionen kraven på lätt språk, det vill säga är versionen tillgänglig?

Den första forskningsfrågan gäller skillnader på lexikal nivå på webbplatserna. Jag har observerat bland annat ordval i de textutdragen jag hade valt. Det finns många skillnader i texterna, även om innehållet är helt detsamma. På Fölis officiella webbplats kunde textutdragets lexikogrammatiska stil karakteriseras som nominal och allmän. Detta beror på det finns många substantiv och nominalfraser i de valda textutdragen och texten är allmänt beskrivande och inte har många sammansättningar eller fackord (se också Hellspong 2001). Det kan tydligt märkas att ordvalen och meningsstrukturerna är olika i den lättlästa versionen. Det förekommer färre förkortningar, och meningarna är fullständiga. Det finns också likheter, såsom antalet adjektiv som är litet.

Den andra forskningsfrågan handlar om skillnader i modala hjälpverb mellan textversionerna. På Fölis lättlästa sidor används modala hjälpverb betydligt mer än på Fölis vanliga sidor. Antalet modala hjälpverb i det valda materialet på lättlästa sidor är 13, medan det på vanliga sidor förekommer endast ett modalt hjälpverb. Att det finns mycket fler modala hjälpverb på de lättlästa sidorna beror förmodligen på att även antalet fullständiga meningar är större.

Den tredje forskningsfrågan tar fasta på huruvida den lättlästa versionen verkligen är lättläst enligt kraven på lätt språk. Jag har kommit fram till att innehållet i textversionerna skiljer sig avsevärt. Texten är lättare att läsa på de lättlästa webbsidorna, som den borde vara, även om det finns vissa detaljer som inte följer riktlinjer för lätt språk. Texten på de lättlästa sidorna är dock mestadels lättläst och begriplig både vad gäller språk och visuellt utseende.

Språket på Fölis officiella webbplats är däremot ställvis svåräst och avsaknaden av verb och fullständiga meningar stör läsningen. Även om Fölis officiella webbplats inte behöver uppfylla kraven på lätt språk, uppfyller dess språk och innehåll inte ens de allmänna tillgänglighetskraven baserade på WCAG 2.0-kriterierna. Att följa allmänna tillgänglighetskrav strider inte mot riktlinjer för lätt språk, utan tvärtom kan till exempel enhetliga undertexter också hjälpa många som behöver lätt språk. Naturligtvis kan det vara möjligt att behovet av att förtydliga den officiella webbplatsen inte har noterats, eftersom en textversion med enbart lätt språk har skapats vid sidan av den.

Emellertid är all information i den lättlästa versionen inte tillgänglig på lätt språk. För att öka användbarheten av Fölis lättlästa version kunde all allmänspråklig information också finnas på lätt språk. Nu finns bara det mest väsentliga på sidorna, men inte till exempel nyheter, störningar och ändringar i trafiken, aktuell information och vanliga frågor som är viktig information för alla användare av tjänsten. Största delen av innehållet som saknas på de lättlästa sidorna uppdateras ständigt, och därför borde sidorna ändras och bearbetas fortlöpande. Detta är säkert anledningen till att innehållet i fråga saknas på de lättlästa sidorna.

Resultaten från denna studie kan inte generaliseras att gälla lättlästa webbsidor i allmänhet eftersom den här studien baserar sig på en liten mängd material. Det var svårt att hitta textutdrag som motsvarar varandra, eftersom det fanns en mycket begränsad mängd lättläst information tillgänglig. De flesta länkarna i den lättlästa versionen leder tillbaka till den officiella webbplatsen eller så kan informationen i fråga inte alls hittas på de lättlästa sidorna. Av den orsaken hade jag inte många texter att analysera. Trots den ringa mängden texter i analysen har dock studien bidragit till att skapa en djupare förståelse för skillnaderna och likheterna mellan lättläst och allmänspråk i en digital tjänst. Svagheter med analysmetoden i denna avhandling var att textens olika funktioner överlappar med varandra, särskilt när man vill fokusera på texten som helhet och inte bara på små element. Därför var det också lite utmanande att hänvisa till olika textutdrag i löpande text därför att de presenteras bara en gång, men varje textutdrag har olika typer av metafunktioner.

För att trygga tillgänglighet för alla medborgare är det viktigt att forskningen om lättläst svenska i Finland fortsätter och ökar, för det finns verkligen behov av det. Leskelä och Uotila (2020) påminner om att det hittills inte finns tillräckligt med forskning, till exempel om hur olika läsare kan tolka och förstå texter och hur författarens bakgrundsantaganden om läsaren återspeglas i texten. I framtiden utkommer med all sannolikt nya studier, då olika forskningsprojekt, såsom "Lätt finlandssvenska – en språkform för minoriteter inom minoriteten" har avslutats. I framtiden är det viktigt att kartlägga målgruppen för lättläst material ännu noggrannare och ta reda på vilket slags lättläst material som behövs mest. En typ av material som kunde fokuseras på är lättläst skönlitteratur. Lättläst litteratur har i och för sig forskats i, men inte så mycket i hur den används och av vilka. Samtidigt är forskning om tillgängligheten för digitala tjänster av intresse eftersom många digitala tjänster ännu inte uppfyller tillgänglighetsdirektiven eller WCAG-riktlinjerna och borde vidareutvecklas. Vid utveckling av digitala tjänster skulle det vara viktigt att skribenten ser textens begriplighet ur mottagarens synvinkel, så att målgruppens olika behov kan beaktas.

Referenser

Primärmaterial

Föli (2023a). Hämtad den 1.11.2023 från <https://www.foli.fi/sv/lattlast/hemsida>.

Föli (2023b). Hämtad den 1.11.2023 från <https://www.foli.fi/sv>.

Föli (2024a). Skärmbild (bild 1). Hämtad den 15.2.2024 från <https://www.foli.fi/sv/kundservice>.

Föli (2024b). Skärmbild (bild 2). Hämtad den 15.2.2024 från <https://www.foli.fi/sv/biljetter>.

Föli (2024c). Skärmbild (bild 3). Hämtad den 15.2.2024 från <https://www.foli.fi/sv/lattlast/kontaktuppgifter>.

Föli (2024d). Skärmbild (bild 4). Hämtad den 15.2.2024 från <https://www.foli.fi/sv/lattlast/kontaktuppgifter>.

Föli (2024e). Skärmbild (bild 5). Hämtad den 15.2.2024 från <https://www.foli.fi/sv/lattlast/kontaktuppgifter>.

Föli (2024f). Skärmbild (bild 6). Hämtad den 15.2.2024 från <https://www.foli.fi/sv/lattlast/priser>.

Föli (2024g). Skärmbild (bild 7). Hämtad den 15.2.2024 från <https://www.foli.fi/sv>.

Föli (2024h). Skärmbild (bild 8). Hämtad den 15.2.2024 från <https://www.foli.fi/sv/lattlast/hemsida>.

Föli (2024i). Skärmbild (bild 9). Hämtad den 15.2.2024 från <https://www.foli.fi/sv/lattlast/anvisningar-med-bildst%C3%B6d>.

Sekundärlitteratur

Arle, Solveig & Frondén, Carina (2022). *Bringing order to chaos: Research on Easy Swedish*. *Nordic Journal of Linguistics* vol. 45, nr 2, s. 167–193. <https://doi.org/10.1017/S0332586522000105>.

Bateman, John, Hiippala, Tuomo & Wildfeuer, Janina (2017). *Multimodality: foundations, research and analysis a problem-oriented introduction*. De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110479898>.

Björkvall, Anders (2009). *Den visuella texten: multimodal analys i praktiken*. Hallgren & Fallgren.

Caldwell, Ben, Cooper, Michael, Guarino Reid, Loretta & Vanderheiden, Gregg (red.) (2008). *Riktlinjer för tillgängligt webbinnehåll (WCAG) 2.0*. The World Wide Web Consortium (W3C). Hämtad den 20.3.2024 från <https://www.w3.org/Translations/WCAG20-sv/>.

Föli (2023c). *Föli publicerade en lättläst webbplats för att förbättra kollektivtrafikens tillgänglighet*. Hämtad den 23.3.2024 från <https://www.foli.fi/sv/nyheter/f%C3%B6li-publicerade-en-l%C3%A4ttl%C3%A4st-webbplats-f%C3%B6r-att-f%C3%B6rb%C3%A4ttra-kollektivtrafikens-tillg%C3%A4nglighet>.

Halliday, Michael A. K. (1978). *Language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning*. Arnold.

Hellspång, Lennart & Ledin Per (1997). *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*. Studentlitteratur.

Hellspång, Lennart (2001). *Metoder för brukstextanalys*. Studentlitteratur.

Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin (2006). *Grammatik med betydelse: en introduktion till funktionell grammatik*. Hallgren & Fallgren.

Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (2011). *Funktionell textanalys*. Norstedts.

Immonen, Leena (2021). Multisemioottisen tekstin jäsentyminen: Tarkastelussa television haastattelu-uutinen. *Virittäjä* vol. 125, nr 2, s. 189–214. <https://doi.org/10.23982/vir.80364>.

Institutet för hälsa och välfärd [THL] (2022). *Tillgänglighet*. Hämtad den 9 december 2023 från <https://thl.fi/sv/web/handbok-om-funktionshinderservice/funktionshinder-i-samhället/tillganglighet>.

Klaara-verkosto (2024). *Opinnäytteitä selkokielestä*. Hämtad den 12.2.2024 från <https://blogs.helsinki.fi/klaaranetwork/artikkeleita-ja-opinnaytteita-selkosuomesta/>.

Koivisto, Johanna (2011). *EU-artiklar som multimodala budskap - Text, bild och begriplighet i rapporteringen om EU-utvidgningen i finska och svenska morgontidningar år 2002 och 2004*. Tammerfors universitet.

Lassus, Jannika (2010). *Betydelser i barnfamiljsbroschyrer: Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*. [Akademisk avhandling]. Helsingfors universitet. Hämtad den 16.1.2024 från <https://helda.helsinki.fi/items/eac6486b-8f5d-4ae5-83da-a4733bb05268>.

Leskelä, Leealaura & Uotila, Eliisa (2020). Selkokieli saavutettavan viestinnän välineenä I: Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija (red.). *Saavutettava viestintä: Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*. Gaudeamus. S. 227–248. Hämtad den 30.11.2023 från <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/10bdce9e-dd2d-4fb2-a8b9-8e80e6d5ca12/content>.

Lindholm, Camilla & Vanhatalo, Ulla (2021). *Handbook of Easy Languages in Europe*. Frank & Timme.

LL-Center (2011). *Så här skriver du lättläst*. Hämtad den 30.11.2023 från https://ll-center.fi/svenska/om_lattlast/regler_for_lattlast/.

LL-Center (2023). *Om lätt språk och lättläst*. Hämtad den 9.12.2023 från https://ll-center.fi/svenska/om_lattlast/om_lattlast2/.

LL-Center (2024). *Om LL-Center*. Hämtad den 23.3.2024 från https://www.ll-center.fi/svenska/om/om_ll_center/.

Luukka, Minna-Riitta (2002). M.A.K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede I: Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (red.) *Kielentutkimuksen klassikoita*. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. S. 89–123.

Lätt finlandssvenska (u.å.). *Presentation*. Hämtad den 30 november 2023 från <https://research.tuni.fi/lattsprak/presentation/>.

Paananen, Jenny, Lindeman, Meri, Lindholm, Camilla & Luodonpää-Manni, Milla (2023). *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus: kohti kielellistä osallisuutta*. Gaudeamus.

Papunet (2023). *Varför tillgängligt?* Hämtad den 20.3.2024 från <https://papunet.net/saavutettavuus/pa-svenska/varfor-tillgangligt/>.

Regionsförvaltningsverket (2024). *Om webbtillgänglighet*. Hämtad den 23.3.2024 från <https://www.tillganglighetskrav.fi/om-webbtillganglighet/>.

Selkokeskus (2024). *Selkokuva*. Hämtad den 23.3.2024 från <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokuva/>.

Siltaloppi, Satu & Lindholm, Camilla (2022). *Suomenruotsalaiset viittomakieliset selkokielen kohderyhmänä*. *Vakki Publications* vol. 14, 158–175. Hämtad den 20.3.2024 från <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202301041087>.

Siltaloppi, Satu (2023). *List Construction in Finland-Swedish Sign Language*. Helsingfors universitet. [Akademisk avhandling]. Hämtad den 17.5.2024 från <https://helda.helsinki.fi/items/3789afb9-d3c3-486c-87fe-0caebee6760e>.

To, Vinh, Lê, Quynh & Lê, Thao (2015). *Applying Halliday's linguistic theory in qualitative data analysis*. *Qualitative Research Journal* vol. 15, nr 2, s. 135–146.

Åkermarck, Mikael, Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija (2020). *Saavutettava viestintä: yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*. Gaudeamus.